

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

TRADIČNÉ A AKTUÁLNE VÝCHODISKÁ
ENVIRONMENTÁLNEJ ETIKY

Meno a priezvisko študenta: Jana Hazuchová

Študijný program: Etb09 - etika

Študijný odbor: 2.1.5 - etika

Typ záverečnej práce: Bakalárska práca

Jazyk práce: slovenský

Meno, priezvisko a tituly školiteľa: : RNDr. Alena Minárová, PhD

Názov: Tradičné a aktuálne východiská environmentálnej etiky

Anotácia:

Práca predstaví, porovná a zhodnotí tradičné východiská etiky ako deontologizmus, utilitarizmus a etiku cností a navrhne ich aplikáciu v environmentálnej etike ako aplikovanej etiky a ekologickej výchovy.

Školiace pracovisko: Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky

Vedúci školiaceho pracoviska: prof. PhDr. Cyril Diatka, CSc.

Dátum schválenia:

.....

podpis

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Jana Hazuchová
Študijný program: etika (Jednoodborové štúdium, bakalársky I. st., denná forma)
Študijný odbor: 2.1.5 etika
Typ záverečnej práce: Bakalárska práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Tradičné a aktuálne východiská environmentálnej etiky

Anotácia: Práca predstaví, porovná a zhodnotí tradičné východiská etiky ako deontologizmus, utilitarizmus a etiku cností a navrhne ich aplikáciu v environmentálnej etike ako aplikovanej etiky a ekologickej výchovy.

Školiteľ: RNDr. Alena Minárová, PhD.
Oponent: Mgr. Sabína Gáliková Tolnaiová, PhD.
Katedra: KVAE - Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky
Vedúci katedry: prof. PhDr. Cyril Diatka, CSc.
Dátum zadania: 21.09.2010

Dátum schválenia: 08.10.2010

prof. PhDr. Cyril Diatka, CSc.
vedúci/a katedry

ABSTRAKT

HAZUCHOVÁ, Jana : „Tradičné a aktuálne východiská environmentálnej etiky“

[Bakalárska práca]

Hazuchová Jana : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky – Školiteľ: RNDr. Alena Minárová, PhD. – stupeň: bakalár etiky profesijných činností – Nitra: 2012, 41 strán

Práca sa zaoberá východiskami environmentálnej etiky, ktoré ďalej rozoberá. Začína deontologickou etikou I. Kanta, opisujúc kategorický imperatív, Hansa Jonasa a jeho etiku zodpovednosti, ktorá je reakciou na morálne problémy súvisiace so súčasným vedecko-technickým rozvojom. Následne sa venuje utilitarizmu a jeho princípom, etike J. Benthama, J.S. Milla a P. Singerovmu preferenčnému utilitarizmu, kde práca opisuje Singerov postoj voči bytostiam. Ďalej sa zameriava na etiku cnosti a výchovu k cnostiam, ich osvojenie kladúc dôraz na ich dôležitosť pri formovaní osobnosti a charakter človeka. Opisuje vzťah ľudí k prírode a kladie dôraz na motívy k ochrane prírody a environmentálnu výchovu, kde vysvetľuje potrebu výchovy začínajúcej už od útleho detstva.

Kľúčové slová : deontologizmus, utilitarizmus, cnosti, výchova, ochrana prírody

ABSTRACT

HAZUCHOVÁ, Jana : „Classical and contemporary resources for environmental ethics“
[The Bachelor's thesis]

Hazuchová Jana : Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Arts,
Department of General and Applied Ethics – Supervisor : RNDr. Alena Minárová, PhD. –
Degree: Bachelor – Nitra: 2012, 41 pages

This bachelor's thesis deals with the basis of environmental ethics, which is further analyzed. Starts with deontologic ethics from I. Kant, describing categorical imperative, Hans Jonas and his ethics of responsibility, which is a reaction to moral issues related with the actual scientific and technical development. Further on it deals with utilitarianism and its principles, utilitarian ethics of J. Bentham, J.S. Mill and preferential utilitarianism of P. Singer, where the bachelor's thesis also describes Singer's approach towards beings. Further it aims at the ethics of virtuousness and education of virtuousness, their adoption with the emphasis on its importance on forming of personality and human character. It describes the relationship between people and nature and emphasizes motives for nature protection and environmental education, where it explains the need of starting the education from a very early age.

Key words: deontologism, utilitarianism, virtuousness, education, nature protection

OBSAH:

ÚVOD.....	6
1 DEONTOLOGIZMUS A UTILITARIZMUS.....	8
1.1 DEONTOLOGICKÁ ETIKA IMMANUELA KANTA.....	8
1.2 ZODPOVEDNOSŤ HANSA JONASA.....	11
1.3 UTILITARISTICKÁ ETIKA.....	14
1.4 UTILITARIZMUS J.S.MILLA, J.BENTHAMA A P. SINGERA.....	15
2 CNOSTI.....	20
2.1 CNOSTI V ARISTOTELOVEJ ETIKE.....	22
2.2 VÝCHOVA K CNOSŤAM.....	24
3 ENVIRONMENTÁLNA ETIKA.....	27
3.1 ETICKÉ ARGUMENTY PODPORUJÚCE OCHRANU PRÍRODY.....	28
3.2 ENVIRONMENTÁLNA VÝCHOVA A VZDELÁVANIE.....	29
3.3 MOTÍVY K OCHRANE PRÍRODY.....	33
Záver.....	36
Použitá literatúra.....	38

ÚVOD

Práca je z oblasti environmentálnej etiky. Budeme sa venovať jej rôznym východiskám, pre ňu podstatným. Motivácia je nesmierne potrebná v živote každého človeka, lebo je hybná sila, ktorá nás postupne vedie k cieľom, pre nás dôležitým. Motiváciou k vybraniu a napísaniu tejto práce, je láska k prírode.

Čo je vlastne pre nás príroda? Fysis (príroda), tu bola už dávno pred človekom a je nie len nevyhnutná a užitočná, ale i krásna. Od čias, kedy sa človek stal človekom, keď sa zahľadel na večerné zore, lupienky kvietka, tak začal rozumieť kráse. Krása žije v jeho duši a naplňuje ju radosťou. Keď to človek pochopil, tisíce rokov počúva čarovnú hudbu života. Treba sa naučiť počúvať túto hudbu, vážiť si a chrániť krásu. Bola to krásna a panenská príroda. Dnes sú ale ľudia plní zhony, starostí a psychickej záťaže, ktorá je na nich kladená zo strany spoločnosti. Svet, ktorý je v dnešnej podobe, sme si utvorili postupne my ľudia. Preto sa mnohí utiekajú oddychovať do zelenkavých lesov, odpočinúť si a ľahnúť do voňavej trávy čo najvyššej, akoby chceli uniknúť aspoň na chvíľu a načerpať novú, veľmi potrebnú energiu na vrátenie sa a vôbec fungovanie v spoločnosti. Dnes nemá mnoho ľudí dobrý postoj k prírode, nevnímajú jej krásne a veľmi dôležité hodnoty. Veď my ľudia, sme od prírody nesmierne závislí, hoci si mnohí ani neuvedomujeme, že človek nie je centom všetkého. V prírode sme všetci na rovnakej úrovni. Vieme, že máme rozum, aby sme premýšľali, máme dar reči, aby sme vedeli sprostredkovať vlastné myšlienky iným ľuďom, ale to všetko nás ešte neoprávňuje zneužívať prírodu a dary, ktoré nám ponúka v obmedzenom množstve. V zaujímavom dokumentárnom filme, indián, ktorého meno si nepamätáme, povedal niečo podobné ako to, že príroda sa nenechá zneužívať príliš dlho, lebo keď sa jej to prestane páčiť, zničí nás. Ona sa neskôr obnoví, no ale bez nás. Deň čo deň ľudia nerešpektujú zákonitosti prírody. Toto všetko bolo motiváciou k napísaniu práce.

Cieľom bude zistiť, ktoré východisko, respektíve východiská sú podľa nás najlepšie pre environmentálnu etiku a riešenie jej problémov. V práci sa zameriame na zistenie dôležitého východiska, pre formovanie charakter človeka a ľudskej osobnosti, úctivej k prírode.

Práca pozostáva zo štyroch kapitol, kde každá z nich má podkapitoly, ktoré budú veľmi dôležité pre splnenie cieľa, ktorý sme si stanovili. V prvej kapitole sa budeme

zaoberať Kantovou deontologickou etikou, ktorá opisuje kategorický imperatív. Ďalej utilitaristickou etikou J. Benthama, J.S. Milla a P. Singera, kde sa budeme zaoberať špecifikami ich utilitarizmu. V kapitole rozoberieme aj etiku zodpovednosti Hansa Jonasa, nakoľko je v environmentálnej etike je zodpovednosť nemiernie dôležitá. Druhá kapitola 7bude venovaná etike cnosti a ich dôležitosť pri výchove, kladúc dôraz na návyky, kde rozoberieme aj Aristotelovu etiku. V tretej kapitole budeme zameriavať pozornosť na environmentálnu etiku, vzdelávanie a výchovou k ochrane prírody, nakoľko vieme, že dnešný človek ju bezpodmienečne potrebuje.

1 DEONTOLOGIZMUS A UTILITARIZMUS

1.1 DEONTOLOGICKÁ ETIKA IMMANUELA KANTA

Nemecký filozof Immanuel Kant sa narodil v roku 1724. Pochádzal z protestantskej pietistickej rodiny z Königsbergu. Najskôr pôsobil ako súkromný učiteľ a od roku 1755 začal prednášať matematiku, metafyziku, teológiu, antropológiu a fyzikálnu geografiu. Neskôr v roku 1770, bol menovaný za profesora logiky a metafyziky. V prvom predkritickom období tvorby sa zameriaval na etickú problematiku. Svedčí o tom spis *Metafyzické prvé princípy praktickej filozofie*. Svoje etické názory vyložil vo svojich dielach, ako sú *Základy metafyziky mravov* (1785) a *Kritika praktického rozumu* (1787) (Muránsky In Remišová, 2008, s. 330).

Podľa Kovaľovej (2004, s. 37), Immanuel Kant rozpracoval najvýznamnejšiu deontologickú teóriu. Jeho teória povinnosti, dodnes vyvoláva pozornosť v súčasných diskusiách o etickej teórii a tvorí podstatnú časť argumentácií v bioetike. Podľa deontologizmu, sú určité spôsoby konania vnútorne dobré a zlé, nezávisle od následkov ktoré z nich plynú. Dodržiavanie sľubov a hovorenie pravdy sú morálne správne samé o sebe na základe svojho vnútorného charakteru a nezávisle od následkov. Tieto spôsoby konania nestrácajú so svojej morálnej záväznosti ani vtedy, keď z nich plynú zlé následky. Medzi najdôležitejšie charakteristiky deontologickej teórie patria tieto špecifiká: Štruktúra etickej teórie závisí od toho, ako sa v nej definuje a uvádza do vzájomnej súvislosti koncepcia správnosti a dobra. Deontologická teória zdôrazňuje prvotnosť správnosti pred dobrom, čo je hlavným špecifikom. Nehovorí sa tu o dosiahnutí čo najväčšieho množstva dobra. Zástancovia tejto etiky sú presvedčení, že sú rôzne morálne povinnosti ktoré vznikajú zo špecifických vzťahov, ako sú lekár a pacient, rodič a dieťa. Rodič má povinnosť starať sa o dieťa nie preto, že sa tak maximalizujú všeobecné dobré dôsledky, ale preto, že táto povinnosť je súčasťou bytia rodiča a dieťaťa. Samotný fakt sľubu zaväzuje splniť to, čo sa sľubuje. I.Kant tvrdil, že naše konanie si zaslúži pochvalu vtedy, keď konáme z povinnosti, to je, keď si uvedomujeme svoju morálnu povinnosť. Skutok sa stáva morálnou povinnosťou, keď je podmienený pravidlom, ktoré je univerzálne racionálne. To znamená, keď je v súlade s pravidlom vyplývajúcim z princípu, ktorí I. Kant nazval kategorický imperatív (Kovaľová, 2004, s. 37).

I. Kant formuluje kategorický imperatív :„Konaj tak, aby maxima tvojej vôle mohla vždy platiť zároveň ako princíp všeobecného zákonodarstva“ (Kant, 1990, s. 7).

Kant videl, že v každom človeku sa napriek egoizmu a osobným záujmom ozýva hlas, ktorý ho núti rešpektovať aj druhých ľudí a konať tak, aby s tým, čo robí podľa svojej maximy, mohli súhlasiť a prípadne si osvojiť ako maximu všetci ľudia. V mravnom konaní ide napokon o úctu k celému ľudstvu, o uznanie dôstojnosti človeka, jeho hodnoty nepodmienennej ničím empirickým. Kategorický imperatív predpisuje to, čo musíme robiť bez odvolávania sa na následky a zároveň je príkazom. Existuje len jeden kategorický imperatív, ale možno ho formulovať tromi spôsobmi, pričom každý poukazuje na iný aspekt princípu. Druhá interpretácia je sformulovaná nasledovne: „Konaj tak, aby si svojej osobe i v osobe každého iného človeka používal ľudstvo vždy zároveň ako účel, a nikdy nie ako prostriedok!“ (Kant, 1990, s. 7).

Podľa Kanta (1990, s. 8-11), je človek egoistický a zmyslovo determinovaný tvor, ktorý ide za svojimi osobnými cieľmi a využíva ľudí ako prostriedky pre seba. Videl, že človek klame a podvádza, ale napriek tomu vie, že koná neprávne a vie ako by mal konať. V človeku sa ozýva svedomie, ktoré podľa Kanta nevytvára výchova a spoločenské prostredie, ale je nadčasové a nadpriestorové, lebo je momentom mravného zákona. Človeku ho predpisuje rozum, ktorý je u všetkých ľudí rovnaký a rovnako sa ozýva. Mravné konanie je možné len, keď je slobodné, empiricky nepodmienené. Sloboda je nevyhnutnou podmienkou jeho plnenia. Keď jeho vôľa nie je determinovaná, ale koná sama od seba. Rozumné bytosti majú autonómnú vôľu a sú schopné vytvárať si pre seba pravidlá a riadiť s ich pomocou svoje konanie. Racionalita má význam pre každého človeka. Podľa Kanta, má každá morálka pôvod v racionalite. Dobrá vôľa je to, čo riadi naše konanie. A čo robí vôľu dobrou vôľou? Podľa Kanta, z povinnosti konáme vtedy, keď sa riadime maximami, ktoré vyhovujú kategorickému imperatívu. On je hnacou silou, ktorá je v pozadí konania. Je to charakter našej vôle. Skutok je správny, len ak konáme z povinnosti. Ak sa dobrovoľne rozhodneme darovať jednu obličku na transplantačné účely, náš skutok morálnu hodnotu nemá. Ak si však uvedomujeme, že je povinnosťou takto konať, vtedy náš skutok nie je len správny, ale aj s morálnou hodnotou. Čin je morálne správny, len keď sa deje proti všetkej zmyslovosti, proti ľudskej prírode, prírode v človeku. Postavil mravnosť proti prírode a človeka rozdelil na dva protikladné svety: Na kráľovstvo prírody a kráľovstvo mravov, slobody. V prvom je človek ten, ktorý je

ovládaný a v druhom vládne on sám. Mravnosť znamená úplne potlačenie egoizmu, zmyslovosti, ktorá podľa Kanta kynoží mravnosť od koreňa. Ak sa človek riadi prvým svetom, nekoná morálne, ale len legálne, aj keď s ním hýbu city a pohnútky ako sú súcit, štedrosť a keď zodpovedá bežne uznávaným normám mravného správania. Takou normou je, nerob iným to, čo nechceš aby nerobili tebe. Takýto človek neklame, ale len preto, aby neklamali iní jemu. Taký človek sa riadi len hipotetickým imperatívom. Morálne konanie však vyžaduje podľa Kanta obeť. Pri čistej vôli sa treba zbaviť všetkého empirického, čo bráni v slobodnej činnosti. Kantové nároky sú veľké, ba dokonca až nadľudské. Človek sa empirickej záťaže musí zbaviť, a to v tom zmysle, že koná vedome proti nej, premáha sa až po úplne sebazaprenie, obetovanie všetkého, čo s ním inak hýbe. Nesmie sa pri tom cítiť dobre, byť povznesený, lebo to je zavhnutiahodné. Keď dávame chleba hladnému, musíme mu ho dávať s odporom a nechutou, lebo len vtedy prekonávam v sebe to nízke. Len vtedy som cnostným, lebo cnosť sa tvorí bojom proti rozličným vzdorom.

Úplne sa nestotožňujeme s Kantom, lebo ak by sme mali konať podľa kategorického imperatívu, čiže podľa maximy, od ktorej môžeme chcieť, aby sa stala všeobecným zákonom, tak niekto môže považovať za všeobecný zákon niečo zlé, tak nemôže predsa očakávať, že sa tak budú správať všetci. Každý môže mať iný názor na to, čo by sa malo stať zákonom.

Etické princípy majú univerzálnu platnosť. Človek ich má dodržiavať za každých okolností, čo je aj slabým miestom Kantovej etiky, lebo sa neberie do úvahy konkrétna situácia v ktorej sa má človek rozhodnúť pre správne riešenie. Sme povinní konať nie pre osoh, ale preto, že musíme konať svoju povinnosť. Tu sa klamať nemôže nie preto, že by mohlo mať klamstvo negatívne následky, ale preto, že klamať je nesprávne, čiže nemorálne. Etickým aktom je ten, ktorý je motivovaný povinnosťou a zodpovednosťou. Kantova etika povinnosti je autonómna, čo znamená, že povinnosť je daná ako primárna kategória, neopierajúca sa o žiadne iné nadradené kategórie. Z deontologickej teórie vyplýva jasnosť a istota východzieho bodu. Ak sú známe pravidlá a určené povinnosti, potom to, čo je mravné, je úplne evidentné. Kategorický imperatív Kanta, vhodnejšie zdôvodňuje princíp spravodlivosti, ktorému pridáva zdanie princípu slobody tak, že zdôrazňuje prioritu práv. Ak sa akákoľvek osobnosť musí skúmať ako cieľ a nie ako prostriedok, možnosť zákonného využívania niektorých pre dobro iných, sa úplne vylučuje (Kovaľová, 2004, s. 38,39).

1.2 ZODPOVEDNOSŤ HANSA JONASA

Hans Jonas, americký filozof nemeckého pôvodu, sa stal významným v 80. rokoch 20. Storočia, pokusom o preformulovanie tradičnej etiky zodpovednosti. Etika nie je schopná reflektovať nové morálne problémy spôsobené vedecko-technickým pokrokom. Jonas nás núti premýšľať o problémoch vzťahu etiky a technológie a aj o nových prístupoch a spôsoboch ich uchopenia. „O aktualizáciu a sprítomnenie deontologizmu ako východiska etického uvažovania sa intenzívne usiloval Hans Jonas. Svojej práci Princíp zodpovednosti dal podnadpis Pokus o etiku pre technologickú civilizáciu“ (Smolková, 2003, s. 61).

Jonas sa narodil 10. Mája 1903 v nemeckom Monchengladbachu. Pochádza zo židovskej rodiny. Študoval filozofiu, teológiu a dejiny umenia vo Freiburgu. V roku 1928 promoval a v roku 1933 bol nútený emigrovať, kde odišiel do Londýna a v roku 1935 do Jeruzalema. Počas druhej svetovej vojny bojoval v Izraeli ako protiletický delostrelec britskej armády. Po roku 1949 sa presťahoval do Kanady, kde začal pôsobiť na univerzitách v Montreale a Ottawe. V roku 1954 v USA začal prednášať ako profesor v New Yorku na New School for Social research. Od roku 1955 sa venoval aj problémami pojmu prírody a etiky v technologickej civilizácii. Neskôr v roku 1987 dostal Mierovú cenu nemeckých kníhkupcov. V New Yorku 5. Februára roku 1993 zomrel (Jonas, 1997,- Machalová In Remišová, 2008, s. 684).

Hans Jonas v roku 1930 napísal knihu o slobode u sv. Augustína a Pavla z Tarsu pod názvom Augustín a Pavlov problém slobody (Augustin und das paulinische Freiheitsproblem, 1930). Ďalšia práca mala názov Gnóza a neskoro antický druh (Gnosis und spätantiker Geist, 1934). Ďalej sú to práce venované filozofickým otázkam biológie a etiky: Medzi nič a večnosťou (Zwischen Nichts und Ewigkeit) , Učenie o človeku (Zur Lehre vom Menschen, 1963), Fenomén života (The Phenomenon of Life), Príspevok k filozofickej biológii (Toward a Philosophical Biology, 1966), Princíp Zodpovednosti. Pokus o etiku pre technologickú civilizáciu (Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilization, 1979) (tamtiež, s. 684).

Ako prvý o problematike zodpovednosti uvažoval sociológ Max Weber. K predstaveniu etiky zodpovednosti ako nového preformulovania kantovej deontologickej etiky dochádza v 70. rokoch 20. storočia. Tento krok je reakcia na morálne problémy,

súvisiace so súčasným vedecko-technickým rozvojom. Veda a technika začali ukazovať aj svoju druhú tvár nebezpečnej sily, ohrozujúcej prírodu a tým i samotnú existenciu človeka. Tak sa sformovala nová koncepcia etiky zodpovednosti, ktorej duchovným otcom sa stal ako sme už spomínali nemecko-americký filozof Hans Jonas (Machalová In Remišová, 2008, s.675).

Jonasova etika zodpovednosti je nesená ideou, že to, čo treba chrániť, nie je len samotný ľudský život, ale život všetkého čo sa javí ako ohrozené. To všetko sa stáva výraznou líniou environmentálnej etiky posledných rokov. Nemá ísť len o budúce generácie, ale aj o nenarodené generácie a samotnú prírodu (Smreková, 1999, s. 123).

Podľa Smolkovej, Jonas reagoval na narastajúcu moc človeka nad prírodou. U človeka je moc prostredníctvom vedenia a vlastnej vôle emancipovaná od celku a môže sa stať osudnou i človeku samotnému. V človeku musí vzniknúť povinnosť, ako sebakontrola jeho vedomo vykonávanej moci a to zo zreteľom, hlavne na jeho vlastné bytie. Deontologická koncepcia je podľa Jonasa, vnútorne konzistentná, logická a umožňuje flexibilné posudzovanie prípadov a situácií podľa princípu povinnosti. „Ak morálne koná ten, kto je motivovaný povinnosťou a zodpovednosťou je povinnosť primárnou kategóriou, ktorú je potrebné akceptovať s vedomím si toho, aký je vzťah etiky k hlásanému záväzku voči budúcnosti“ (Smolková 2007, s. 62).

„Máme zodpovednosť za svet, ktorý za sebou zanechávame pre ďalšie generácie (Machalová In Remišová, 2008, s. 687).

Našu zodpovednosť si budúcnosť podmieňuje a vyžaduje. Zodpovednosť má recipročnú povahu ktorú si vynucuje požiadavka prežitia ľudstva, a to nás núti rozhodovať sa zodpovedne bez ohľadu na to, či tak budú konať i ďalšie generácie. Našou povinnosťou je zachovanie podmienok pre ich život. Vieme čo máme chrániť a vieme že je naše životné prostredie ničiteľné. Príroda je účelom a hodnotou samou o sebe, ktorú je nutné chrániť a zachovávať. Zodpovednosť má mať podľa Jonasa, formu kategorického imperatívu, to znamená že sa jedná o nekompromisnú, ničím nepodmienenú povinnosť, ktorá nás núti vážne brať tento princíp, lebo táto povinnosť má sama v sebe zabudovaný moment naliehavosti a nutnosti. Zodpovednosť sa stáva pravidlom, ktoré má regulovať možnosti zachovania, neobmedzeného prežitia ľudstva. Tu sa vzájomne prelína nedostatok poznania s uvedomením si možného rizika nášho konania, ktoré nie je vždy predvídateľné. Motívom pre prijatie tejto povinnosti je nevedomosť a jej priznanie so strachom. Jonas prisudzuje

strachu veľkú úlohu. Hovorí o heuristike strachu, lebo nevieme presne, čo máme chrániť, musíme si naháňať strach z budúcich hrôz a katastrof. Tento strach mobilizuje a stáva sa skutočným morálnym pocitom, ktorý funguje ako hodnotové kritérium. Takíto princíp zodpovednosti dáva základ etiky budúcnosti, ktorá kladie dôraz na ochranu pred deštruktívnym nebezpečenstvom pochádzajúcim zo zlyhania technológií a aj jej úspechov (tamtiež, 2008, s. 687-688).

Rozhodnutie človeka konať zodpovedne, je existenciálne významným krokom v jeho evolúcii. Človek pozná, čo tvorí základ jeho bytia, to znamená, že je to príroda, voči ktorej musí konať zodpovedne. Zodpovednosť je neoddeliteľnou vlastnosťou bytia ako takého. Jonas sa odkazuje na ideu ľudstva. Tým nemá na mysli nejaký duchovný princíp, ale chce zdôrazniť, že vďaka idey sa dozvedáme, ako máme byť ľuďmi. Charakterizuje zodpovednosť na základe troch znakov charakterizujúcich rodičovskú a štátnickú zodpovednosť. Prvá vlastnosť je totalita, a to, že zodpovednosť sa vzťahuje na celok svojho predmetu, na všetko čo sa s ním deje, čo sa mu môže stať. Ďalšou vlastnosťou je kontinuita, čo znamená, že výkon zodpovednosti nemôže byť prerušený, a tretia je orientácia do budúcnosti. U Hansa Jonasa vynikajú teda dva druhy zodpovednosti, a to rodičovská a štátnická. Tieto zodpovednosti do seba zahrňujú totalitu bytia svojich objektov, od prostej existencie po najvyššie záujmy. To je viditeľné u rodičovskej zodpovednosti, ktorá je z hľadiska času a podstaty, archetypom všetkej zodpovednosti. Jej predmetom, je dieťa ako celok a vo všetkých jej možnostiach a nie len v bezprostredných potrebách. Na začiatku sú prvé ako telesné potreby, no potom sa k ním pridáva viac a viac, všetko čo spadá pod „výchovu“, a to schopnosti, správanie, vzťah, charakter, vedenie, na ktoré je treba dohliadať a byť podporované pri jeho vzdelávaní. V rodičovskej starostlivosti ide iba o bytie ako také a potom najlepšie bytie týchto ľudských bytostí. Štátnik má po dobu výkonu svojho úradu, svojej moci zodpovednosť za celok života pospolitosti, za verejné blaho. S mocou ide zodpovednosť. Obe zodpovednosti sa prelínajú. Výchova dieťaťa zahrňuje jeho uvedenie do sveta ľudí, počínajúc rečou, sprostredkovaním celého kontextu spoločenských noriem a názorov, a ich osvojením sa jedinec stane členom širšieho spoločenstva. Cieľom výchovy je občan, ktorý je súčasťou rodičovskej zodpovednosti. Rodičia vychovávajú svoje deti pre štát, aj pre iné veci, tak štát sám preberá zodpovednosť za výchovu detí. Najrannejšie štádium je ponechané iba rodičom, ale nad ostatným je dozor, nariadenie a pomoc zo strany štátu. Štát nechce preberať svojich

občanov hotových, ale chce spolupôsobiť na ich vzdelávaní. V prípade potreby môže na seba vziať ochranu dieťaťa proti jeho rodičom a vynútiť si rodičovskú zodpovednosť. Subjektívne podmienky v prípade rodičov, sú vlastné vedomie toho, že oni priviedli na svet potomkov, bezprostredné poznanie úplnej nutnosti celkovej starostlivosti o dieťa a spontánna láska, osobná láska rodičov k tomuto subjektu neopakovateľnej identity. Výkon zodpovednosti nesmie byť prerušený (Jonas, 1997, s. 157-159). Je ťažké, ak nie nemožné, niesť zodpovednosť za niečo, čo človek nemiluje, takže k tomu skôr vytvára lásku, než by konal povinnosť bez náklonnosti. Pôvodci toho, čo umožnilo vznik novému životu, ktorý predtým nikdy neexistoval sú aj rodičia. Tým sme sa dotkli prvkov nášho modelu zodpovednosti, „kontinuity“ a „budúcnosti“, ktoré vyplývajú z prvku „totality“. Výkon rodičov a vlády nemôže byť prerušený, ani si zobrať prázdniny.

Podľa Jonasa (1997, s. 165), sa rodičovstvo týka vznikajúceho človeka a má určité fázy, ktorými je treba prejsť, keď príde ich čas. Ich záverom je dospelosť ktorým končí detstvo a zodpovednosť rodičov. Výchova má z obsahového hľadiska svoj cieľ a to samostatnosť individua, ktorá samozrejme zahŕňa zodpovednosť. Nech už rodičia vykonali svoju vec dobre alebo zle, zodpovednosť sa musela prispôbiť časovému toku organického rastu a s ním spojeným osobnostným rastom a tak tu dochádza k prelínaniu dejinnosti a prírody.

Stotožňujem sa s Hansom Jonasom, nakoľko je veľmi dôležitá zodpovednosť rodičov za svoje deti, ako aj zodpovednosť vládcu za svojich občanov. Stotožňujem sa s ním aj v tom, že rodičia si nemôžu zobrať dovolenku od zodpovednosti za výchovu svojich detí. Predsa od rodičov a ich výchovy, od ich zodpovednej výchovy závisí to, ako sa budú ich potomkovia správať.

1.3 UTILITARISTICKÁ ETIKA

Podľa Gluchmana (1994, s. 84-88), vznik utilitarizmu možno datovať od konca 18. storočia. Pojem utilitarizmus, je z latinského slova *utile*, čo znamená užitočné, je významný smer v novej empirickej etike, ktorý nadväzuje na etiku britského empirizmu. Jeho zakladateľom je J. Bentham. Utilitarizmus sa vyznačuje štyrmi princípmi.

Po prvé, to je princíp následkov, kde sa mravné hodnotenie deje výlučne na základe následkov, konkvencií, úžitkov, ktoré sa dajú od konania očakávať. Nie je žiadne

konanie, ktoré by bolo mravne správne alebo nesprávne samo o sebe, teda na základe vlastností a nezávislé na následkoch. Mravný súd o konaní sa vzťahuje na to, čo konanie spôsobuje.

Druhý je princíp užitočnosti. Ide tu o kritérium prospešnosti, užitočnosť následkov konania pre uskutočnenie niečoho, čo je dobré samo o sebe. V kalkul konzekvencií je nutné uvažovať, do akej miery môžu následky konania byť prospešné pre uskutočnenia dobra o sebe.

Tretím princípom je princíp hedonizmu, kde utilitarizmus ako empirická pozícia môže definovať dobro o sebe iba hedonisticky. Záleží v uspokojovaní potrieb a záujmov v radosti a slasti. Ide o šťastie v hedonistickom chápaní. Každý určuje svoje vlastné preferencie a profil svojho hedonistického kalkulu. Dobrom o sebe sa považuje ľudské šťastie, ktoré si určuje každá osoba sama pre seba. Tu je dôležitá kvantita pocitov šťastia nezávisle na kvalitatívnom obsahu.

Štvrtým je sociálny princíp, kde v mravnom kalkule nejde len o šťastie jedného, ale i o šťastie všetkých, ktorých sa toto konanie dotýka. Ide o čo možno najväčšie šťastie, pre čo najväčší počet ľudí a o sociálny prospech všetkých ľudí vôbec. Už klasikovia požadovali zahrnúť do tejto sociálnej perspektívy aj zvieratá, a požadovali blaho pre všetky cítiace bytosti (Anzenbacher, 1994, s. 31-33).

1.4 UTILITARIZMUS J. BENTHAMA, J.S. MILLA A P. SINGERA

J. Bentham prejavoval už od útleho detstva mimoriadne intelektuálne nadanie a už od štyroch rokov študoval latinskú gramatiku. Ako výnimočný talent, bol vyslaný v dvanástich rokoch na Queen's Collage do Oxfordu, kde po troch rokoch získal bakalársky titul. Potom pokračoval v štúdiu na právnickej Lincoln's Inn, kde mu prednášal Sir W. Blackstone. Po roku 1776, keď získal magisterský titul, sa vrátil do Londýna, aby sa pustil do spisovateľskej kariéry s cieľom prispieť k náprave spoločnosti. Inšpiráciu nachádzal u Locka a Huma. V roku 1789 bola vydaná práca Jeremyho Benthama, Úvod do princípov morálky a zákonodarstva (An Introduction, 1803) jeho prvou prácou je Fragment o vládě (A Fragment on Government, 1776). Citovaná býva veľmi často aj Obrana úžerníctva (A Defence of Usury, 1787) (Miedzgová In Remišová, 2008, s. 306,307). J

Jeremy Bentham vychádza z troch princípov a to, že ľudia sa prirodzene usilujú

o dosiahnutie slasti, potešenia a snažia sa čo možno najviac vyhnúť bolesti. Usilovať sa o potešenie je rozumné a mravne správne, odriekať si potešenie je iracionálne a mravne nesprávne. Ide o hedonistický kalkul, kde sa spočítajú všetky slasti, ktoré skutok prináša a zrovnajú sa súčtom bolestí, ktoré mu spôsobí. Ak preváža suma šťastia, je skutok dobrý, ak bolesti, je zlý. Tretím princípom je norma nestrannosti, kde slasť každého účastného jednotlivca platí rovnako (Mill, 2011, s. 18,19).

Utilitarizmus sa významnejšie rozšíril v 19.storočí, k čomu prispel aj John Stuart Mill. Za najvýznamnejších predstaviteľov 20. Storočia považujeme Carswella Smarta a Richarda B.Brandta. Etický utilitarizmus je úzko spojený s praktickými sociálnymi ambíciami, s túžbou garantovať rozhodovaciu istotu, vo chvíľach morálneho váhania s túžbou uľahčiť človeku rozhodovanie a ponúknuť mu argument na utvrdenie správnosti jeho rozhodnutia. Najčastejšie sa diskutuje o otázke morálnych princípov, pravidiel a určení ich hierarchie. V utilitarizme sa vynára otázka: Čo robiť keď všetky alternatívy do určitej miery znižujú šťastie? Tak potom sa podľa utilitaristického princípu volí tá, ktorá predstavuje najmenej úbytku šťastia. Čo sa týka nečinnosti, nadobúda dvojakú protikladnú morálnu hodnotu. Čin získava hodnotu v kontexte celej línie činov a od okolností. Teoretické snahy utilitarizmu nevytláčajú záujem o praktické problémy spoločenského života, ale práve naopak. Utilitaristickí etici sa pokúšajú čeliť problémom a formulovať svoju odpoveď. Mnohokrát sa zrieknu formálnej dôslednosti teórie, ako by sa mali zrieknuť riešenia problémov svojich čias. J.S Mill neváha zdôrazňovať úvahy o človeku, ako o bytosti schopnej duševného rozvoja a zdokonaľovania charakteru (Miedzgová In Remišová, 2008, s. 302,303).

Ďalším významným predstaviteľom utilitarizmu bol žiak J. Benthama, John Stuart Mill narodený v roku 1806 a zomrel v roku 1873. Bol britský filozof, ekonóm, politický mysliteľ, politik a dlhodobý úradník vo Východoindickej spoločnosti. Už v detstve prejavoval mimoriadne intelektuálne nadanie. Zastával stanovisko empirizmu. Inšpirácie čerpal zo svojich predchodcov Locka, Berkeleyho a Huma. Osvojil si utilitarizmus Jeremyho Benthama, ktorý ešte ďalej prehĺbil. Základnou myšlienkou jeho diela Utilitarizmus (1861), je usilovanie sa o maximalizáciu potešenia pre rozumové bytosti. Medzi ďalšie významné diela patria: Systém logiky (System of logic,1843), Princípy politickej ekonómie (Principles of Political Economy,1848), Úvahy o zastupiteľskej vláde (Considerations on Representative Government,1851), O slobode (On Liberty,1859).

J.S.Mill považoval za potrebné nahradiť Benthamov kvantitatívny hedonizmus hedonizmom kvalitatívnym. Pre Milla boli duševné slasti hodnotnejšie než telesné. Pre neho je lepšie byť nespokojným človekom, ako spokojným prasat'om. Druhou zmenou bolo, že opúšťa Benthamov kalkul, slúžiaci k výpočtu mravnej správnosti činu, a nahrádza pravidlami, ktoré treba v konkrétnej situácii aplikovať. Mill sa snaží ukázať, že spravodlivé je aj prospešné. Utilitarizmus je jedným zo žijúcich smerov prítomnosti. Dnešné diskusie krúžia okolo otázky, či je treba dať prednosť utilitarizmu, kde mravná hodnota skutku vychádza z povahy tohto činu samotného, alebo je pritom treba vychádzať z pravidiel, cností a podobne (Mill, 2011, s. 20,21).

Peter Albert David Singer, sa narodil 6. Júla 1946 v austrálskom Melbourne. Jeho rodičia boli Židia, ktorí pochádzali z Viedne. V roku 1938 ušli do Austrálie, kde potom Peter Singer vyštudoval právo, históriu a filozofiu na Univerzite v Melbourne. Potom získal štipendiu, na Univerzite v Oxforde, kde sa venoval filozofii. Po ukončení štúdia, prednášal na Univerzite v Collage v Oxforde a na New York University. V roku 1977 sa vrátil do Melbourne, no v roku 1999 odišiel do Princetonu, kde pôsobil ako profesor bioetiky. V roku 2004 ho vyhlásili za humanistu roka. Preslávil sa najmä dielom Oslobodenie zvierat (Animal Liberation - 1975). Ďalšie významné diela sú Praktická etika (Practical Ethics - 1979), Spisy o etickom žití, Jeden svet, Ako máme žiť? (Should the Baby Live?) (Singer, 2006).

Podľa Gluchmana In Remišová (2008, s. 632) Singer stavia proti klasickému utilitarizmu preferenčný utilitarizmus, ktorý sa nezakladá na úsilí o maximalizáciu príjemného a minimalizáciu bolesti, ale posudzuje konanie len základe zvažovania preferencií bytostí, dotknutých naším konaním. Konanie proti preferenciám je nesprávne. Každý život má rovnakú hodnotu. Preferencie vedomých foriem života sa odvíjajú od sebauvedomenia a racionality týchto bytostí. Je tu potreba akceptovať túžby aj non-ľudských bytostí, schopných ich prejavovať. Odlišný postoj zaujal k formám zvieracieho života, ktoré nemajú preferencie. Ale treba sa tiež vyhnúť spôsobeniu zbytočnej bolesti alebo krutosti pri ich usmrcovaní. V Singerovom utilitarizme, ide o rovnováhu uspokojenia záujmov všetkých dotknutých osôb. Tu zdôrazňuje princíp rovnakého zvažovania záujmov, čo znamená, že pripisuje rovnakú váhu vo svojom morálnom uvažovaní všetkým, ktorí sú dotknutí naším rozhodnutím. Možno to považovať za minimálny princíp rovnosti, no nediktuje to rovnaké zaobchádzanie s týmito ľuďmi. Princíp rovnosti, rovnakého

zvažovania záujmov neobmedzuje len na príslušníkov ľudského rodu, ale teda aj na zvieratá. Lebo zastáva názor, že kritérium pre pripísanie záujmov určitým bytostiam, je ich schopnosť pociťovať bolesť a utrpenie. Ak bytosť trpí, nemáme dôvod nezohľadňovať aj jej záujmy v procese rozhodovania. V etike je treba určiť, aké povinnosti máme k druhým bytostiam, a tak Singer rozlišuje tri kategórie druhých bytostí na 1. Bytosti bez vedomia, kde zaraďuje neživé veci, rastliny a zvieratá bez ústredného nervového systému, lebo nemajú žiadne vedomé pôžitky, to znamená, že nemôžu pociťovať bolesť, slasť, že nemajú žiadnu hodnotu o sebe. Nemáme voči nim žiadne povinnosti. 2. Sú to bytosti s vedomím a cítením, kde patria živočíchy, ktoré majú centrálnu nervovú sústavu. Slasť má povahu hodnoty, tak aj tieto bytosti majú hodnotu v sebe. Tieto živočíchy majú hodnotu o sebe iba ako „nádoby“ slasti a môžeme ich individuálne zamieňať, nahrádzať jednu druhou. 3. Sú to osoby, ktoré majú vedomie seba, ako zvláštnych entít s minulosťou a budúcnosťou. Bytosti sú nezameniteľné. Kategórie ale neprideliť určitému druhom. Niektorá bytosť je osobou iba vtedy, ak je aktuálne schopná realizovať indikátory bytia osobou. Podľa Singera ľudské embrya, novorodenci, ťažko postihnutí a osoby v kóme nie sú žiadne osoby (Anzenbacher, 1994, s. 245).

Podľa Sigera (2008, s. 34-36), jeho knihy nie sú venované ľuďom, ktorí pod láskou ku zvieratám nerozumejú viac než len hladkanie, alebo kŕmenie. Cieľovou skupinou sú tí, ktorí sa zaujímajú o ukončenie utrpenia a vykorisťovania bez ohľadu na to, kde k nim dochádza, a ktorí chápu, že základný morálny princíp rovného zaobchádzania sa nevzťahuje len na náš vlastný druh. Cieľom je priviesť ľudí k mentálnemu posunu v ich postojoch a praktikách voči veľkej skupine bytostí, ktoré sú členmi iného druhu než sme my. Singer si myslí, že súčasný postoj ľudí voči iným bytostiam než sme my, je založený na predsudkoch a svojvoľnej diskriminácii. Nie je dôvod, aby sme odmietali rozšíriť zásadu rovnosti na členov iných živočíšnych druhov. Členovia tejto vykorisťovanej skupiny nemajú sami schopnosť organizovane protestovať proti zlému zaobchádzaniu, napriek tomu, že viditeľne protestujú. „Musíme hovoriť v mene tých, ktorí nevedia hovoriť za seba“ (Singer, 2008, s. 36).

Podľa Smolkovej (2003, s. 61), sa utilitaristická a deontologická teória, pokúšajú formulovať a hájiť svoje východiskové princípy a považujú ich za štandardy v procese hodnotenia mravného konania. Ponúkajú metódy a prostriedky, ktoré zdôvodňujú prečo a ako mravne konať, formulujú čo sú a čo nie sú morálne povinnosti. Na základe

prostriedkov a metód, vysvetľujeme alebo ospravedlňujeme konanie. Svoje konanie tak považujeme za morálne, lebo sme konali v súlade s princípmi konkrétnej etickej teórie.

2 CNOSTI

J.B.Shawa ako uvádza Mráz (2006, s. 73) hovorí niečo v tom zmysle, že teraz, keď sme sa naučili lietať vzduchom ako vtáky a plávať pod vodou ako ryby, zostáva nám len jedná vec a to, aby sme sa naučili žiť na zemi, ako ľudia. Mnohokrát si kladieme otázku, kto je človek, odkiaľ prichádza. Základom morálnej orientácie je sám fenomén človeka a jeho systém kladených otázok, pýtajúcich sa na jeho poslanie. Nie sú to len poznatky, názory a uspokojovanie ľudských poznávacích potrieb, ale ide predovšetkým o vyjadrenie a zdôvodnenie ľudských postojov človeka ku svetu, sebe samému ale kde hľadá zmysel seba samého a zmysel sveta. Cnosti (areté, virtus), získaný habitus, sa považovali za najvlastnejšiu výstuž etiky, no medzičasom sa na ne zabudlo.

Teóriu cností rozpracoval Platón, Tomáš Akvínsky ako aj Aristoteles. Skúmaním cností sa zaoberal aj I. Kant. Ide o presvedčenie, že etika môže poskytnúť komplexnejší pohľad na človeka, ako člena mravného spoločenstva, ak si bude dôraznejšie všimnúť morálne aktivity jeho charakteru (cnosti, resp. neresti), ich dopad na ľudské rozhodnutia a činy. Hlavná etická kategória je charakter (povaha). Teoretici cnosti sa sústreďujú na otázku: Akým musím byť? Vyznačovanie sa určitými cnosťami je súčasťou morálnej voľby a konania, bez ohľadu na to, či subjekt preferuje deontologické hľadisko alebo konzekvencialické. Mnohí súčasní teoretici cnosti, považujú názory a úvahy o črtách, vlastnostiach charakteru za zásadnejšie, než teórie o povahe konania.

Etiku cností nechápeme ako typ uvažovania konkurujúci deontologizmu

i konzekvencializmu. To ako jednotlivec koná, závisí do značnej miery od toho, aký je, resp. akým človekom chce byť. Čestný človek, si aj v zlom prostredí dokáže zachovať svoje mravné zásady a zbabelec môže vykonať odvážny čin. Na základe cností človeka charakterizujeme. Sú vizitkou osoby, pri vstupe do nejakej komunity. Cnosti sú tým, čo robí človeka človekom, sú jeho štýlom a spôsobom bytia (Smreková - Palovičová, 2003, s. 7-10).

Podľa Sponvilla (1999, s. 7), cnosť je sila. Cnosťou rastliny a lieku je liečiť, cnosťou noža je rezať a cnosťou človeka ľudsky túžiť a tak aj konať. Cnosť je zvláštna schopnosť a tvorí hodnotu bytosti, inak povedané hovorí o jej vlastnej výbornej kvalite. Dobrý nôž je taký, ktorý vynikajúco reže, dobrý liek, čo vynikajúco lieči. V prvom najvšeobecnejšom význame sú cnosti nezávislé od svojho zvyčajného, ako aj od

konečného uplatnenia ktorému slúžia. Nech sa nôž nachádza u kohokoľvek, či je to vrah alebo kuchár, bude najlepší ten, ktorý najlepšie reže. Jej schopnosť určuje jeho vynikajúcu vlastnosť. Cnosť je schopnosť, a tá stačí nožu ako cnosť. No u človeka to tak nie je a ani v morálke. Ak má bytosť zvláštnu schopnosť, opýtame sa, aká vynikajúca vlastnosť je charakteristická pre človeka. Aristoteles povedal, že rozumný život. No len rozum nestačí, potrebná je aj túžba, výchova, zvyk a pamäť. Cnosť dáva človeku vlastnosť ľudskosti. Cnosť je naša schopnosť správne konať. Sponevill (1999, s. 8) povedal, že „nič nie je krajšie a oprávnenejšie ako správne a náležite formovať človeka“. Vďaka mravným cnostiam sa človek javí ľudskejším alebo lepším ako iný človek. Cnosť slúži na konanie dobra. Podľa Smrekovej – Palovičovej (2003, s. 49), má človek prirodzenú vlohu nadobudnúť cnosti a chápe ich ako nadobudnuté kladné návyky vnímania, motivácie a činov, čiže do určitej miery ako výsledok istého návyku.

Morálne cnosti získavame prostredníctvom učenia v kombinácii s návykom (habituation), či praktizovaním cnosti. Morálne cnosti sú stavom či črtou charakteru. Črty charakteru sú tým, čo sú cnosti. Ale len samotné vlastnenie cností nestačí, lebo tie sa prejavujú v konkrétnych situáciách. Človek, ktorý je cnostný si sám určí kedy a v ktorom prípade cnosť uplatní. Keď sa spojí voľba s cnosťou, tak vznikne správny čin. Cnosť sa spája s voľbou, ktorá je determinovaná racionálnym princípom. Rozumnosť sa používa vo význame znalosti dobra a zla. To znamená, činy v zhode so cnosťou, správnu voľbou zahŕňajú určitý druh znalostí, a to také, ktoré sa týkajú prospešnosti alebo škodlivosti, to jest toho, čo je dobré alebo zlé pre bytie. Je to taký zápas medzi rozumom a vášňou. Úlohou cností je krotiť vášne, nepripúšťať zatemňujúci efekt vášní a emócií na náš úsudok, týkajúci sa prospešnosti alebo škodlivosti povahy zvoleného činu (tamtiež, s. 49,50).

Stotožňujem sa so Smrekovou, lebo je veľmi potrebné aby vedel cnostný človek zvládať svoje vášne a pocity, keď sa bude rozhodovať v konkrétnej situácii pre nejaký čin. Človek potrebuje racionálne znalosti pre cnostné rozhodnutie. Stotožňujem sa so Smrekovou, nakoľko sú veľmi dôležité návyky pre formovanie charakteru človeka. Podľa toho, ako si človek osvojí návyky, tak bude konať. Najlepšie konanie je konanie cez návyky, ktoré si osvojil počas života, cez výchovu. Vieme, že nadobudnúť správne návyky nie je iste ľahké, ale dá sa to. Všetko záleží od zodpovednosti rodičov poskytnúť deťom tú najlepšiu výchovu.

2.1 CNOSTI V ARISTOTELOVEJ ETIKE

Aristoteles sa narodil v roku 384-322 pred n. l. v Stageirach, v rodine lekára. Keď mal sedemnášť rokov, pripojil sa k Platónovej akadémií a zotrval v nej 20 rokov. Oženil sa s Pythiadou, neterou kráľa Hermeia, s ktorou mal dcéru Pythiadu. V roku 341 prijal ponuku kráľa Filipa vychovávať jeho syna Alexandra. Aristoteles vybudoval v Aténach školu Lykeion. V nej prednášal žiakom aj širšiemu publiku o problémoch, ktoré poznáme z jeho diel. Keď zomrela Pythiada, oženil sa s Herpillidou, ktorá mu porodila syna Nikomacha. V roku 324 na ostrove Chalkis Aristoteles zomrel. Napísal mnohé diela a spisy, ako sú Etika Eudémová, Etika Nikomachova, Politiky (Suvák In Remišová, 2008, s. 69,70).

Aristoteles si kladie otázku, aké rozhodnutia robia náš život úspešným. Vonkajšie okolnosti nestačia na to, aby sme boli naozaj šťastní. Blažený život závisí predovšetkým od rozumovej činnosti, od nás samých, nerozhodujú za nás pravidlá ani normy. Každý slobodný človek sa rodí s možnosťou stať sa morálne dobrým a prakticky múdrom. Cnosti (areté) nadobúdame postupne, najskôr ako návyky v detstve, neskôr ako zdatnosti, ktoré sa vďaka rozumu rozvinú a stanú sa praktickou múdrosťou. Človeka robí dobrým jeho charakter, ktorý ho vedie k správnej voľbe a konaniu. Každá etická cnosť ako odvaha, spravodlivosť je duševným stavom rozhodovania a dobrom charakteru. Etické cnosti vznikajú zo zvyku. Zdatnosti nezískame učením alebo cvičením a ani nie sú vrodené. Získavame ich v praktickom živote, ale s podporou cvičenia a strácame ich zanedbávaním. Cnosť si zachováva svoj počiatok, učí nás správne mu zmýšľaniu o počiatku konania.

Aristoteles umiestňuje cnosti do stredu medzi dve krajnosti. Je stav duše, ktorá sa nachádza v strede, medzi stavom nadbytku a stavom nedostatku. Správne konanie sa vyhýba tomu, čo je nadmerné alebo nedostatočné. Dobrý človek robí všetko primerane, teda s mierou. Postuluje požiadavku primeranosti, ktorá ale neplatí pre všetkých rovnako. Ku každému človeku sa hodí iná primeranosť a vyváženosť. Musíme sa rozhodovať sami za seba, podľa možností a konkrétnych situácií, v ktorých sa ocitneme. Každý si musí zvoliť vlastnú cestu dobrého konania a zaujať múdry postoj k sebe samému.

Aristoteles rozlišuje cnosti rozumové a morálne, ktoré odrážajú mravný charakter človeka. Sú to schopnosti človeka, rozumovo ovládnuť žiadostivú stránku charakteru. Sme schopní cnosti nadobúdať, ale nie je to zárukou, že sa aj staneme cnostnými.

Rozumová cnosť vzniká z učenia, preto potrebuje skúsenosť a čas. Rozumová stránka duše má najviac pravdy. Mať rozumovú cnosť, znamená mať pravdu. Aristoteles je presvedčený, že človek nemôže byť skutočne dobrý bez praktickej rozumnosti a ani rozumný bez etickej cnosti. Činnosť človeka je činnosťou duše v zhode s rozumom. Ak chceme dobre žiť, tak musíme správne voliť. Voľba je túžba vykonať niečo rozumné, čo vedie k nášmu cieľu a je v našej moci. Zdatné konanie si volíme kvôli nemu samému, teda voľba je založená na praktickej rozumnosti a je neoddeliteľná od cnosti. Cnosť robí voľbu správnou a je to stav, pre ktorý sa rozhoduje rozumný človek. Každú situáciu treba posúdiť individuálne a prihliadať k okolnostiam. Zodpovednosť za konanie je primeraná nášmu charakteru a voľbe (tamtiež, 2008, s. 69-79).

Mravné cnosti sú charakterové vlastnosti, ktoré sú hodnotené ako dobré z aspektu morálky. Mravné cnosti vznikajú zo zvyku. Vrodené dispozícia a prirodzené predpoklady umožňujú človeku, za určitých okolností aby sa kryštalizovala konkrétna podoba mravnej cnosti. Ide o pohyb, ktorý je podmienený ľudskou činnosťou, čiže praktickým konaním a učením. Človeka musí niekto viesť, učiť ho ako si osvojovať mravné cnosti. Cnosti nadobúdame učením a osvojovaním si ich v činnostiach, teda súčasne konáme. Spravodlivým sa stávame tak, že konáme spravodlivo (Predanociová, 2010, s. 109,110).

Podľa Gluchmana (1996, s. 38-40), je hlavným kritériom pre posudzovanie mravného vývoja človeka princíp humánosti. Jeho obsahom sú práva a dôstojnosti človeka. Práva človeka sú neoddeliteľnou súčasťou ľudskej civilizácie. U Aristotela dôstojnosť súvisela s cnosťou, lebo formovanie cnostnej osobnosti znamenalo formovanie dôstojnosti človeka. Zatiaľ čo v Antike sa práva človeka vzťahovali len na slobodných občanov, tak v kresťanstve išlo o rovnosť všetkých ľudí pred bohom, v osvietenstve o rovnosť všetkých pred zákonom. V súčasnosti sa vyvíja úsilie o rešpektovanie práv všetkých živých bytostí. Vývoj sa uskutočňuje tak, že človek si uvedomuje pod tlakom vonkajších spoločenských, sociálnych, politických, kultúrnych, ekonomických a biologických faktorov, že nie je ničím výnimočným. On sám a ľudstvo môže prežiť, len keď prežijú aj ostatní a to nie len ľudia, ale aj príslušníci živej a neživej prírody. Mravný vývoj je aj výsledkom egoizmu či sebecka. Ide tu o rozumný egoizmus ktorý núti človeka aby zachoval iné životy pre zachovanie toho svojho. Aby mohlo ľudstvo prežiť, potrebuje relatívny vnútorný pokoj aby mu umožňoval sústrediť sa na riešenie globálnych

problémov. A to je možné len za predpokladu rešpektovania aj práv ostatných živých bytostí.

2.2 VÝCHOVA K CNOSŤAM

Podľa Zelinu (2004, s. 5,17,18), odborníci, ktorí hľadajú globálne riešenia problémov ľudstva, sa zhodujú v tom, že základom pre nejaké zmeny je výchova. Svet si neuvedomoval potreby zmien vo výchove s takou naliehavosťou, ako práve v súčasnosti. Naliehavosť je daná výtobytkami vedy a techniky, možnosťami médií, zrýchlením toku informácií na celom svete, počítačmi, ktoré menia možnosti výchovy a vzdelávania, ale sú aj hrozbami postupnej invalidizácie životného prostredia, neurotizáciou človeka, chorobami, hladom, nezamestnanosťou, rasizmom a rozdielmi medzi chudobnými a bohatými. Štruktúru osobnosti vyjadruje charakteristika osobnosti.

Podľa Mráza (2006, s. 88,89) osobnosťou sa rozumie človek, ako nositeľ aktivít a vzťahov, ktorý vyjadruje konkrétnu charakteristiku človeka s konkrétnymi kvalitami. Človek je schopný regulovať svoj vzťah k svetu, cez systém jeho psychických, kultúrnych, morálnych, politických, logických a iných pozitívnych vlastností, kvalít a vzťahov, ktoré vznikajú a rozvíjajú sa. Osobnostnú štruktúru človeka, jeho sociálny profil, tvorí súhrn v ňom integrovaných sociálne významných črt, ktoré sa vytvorili v procese pôsobenia danej osoby s inými ľuďmi, robiaceho subjektom práce, poznávania a styku. Osobnosťou chápeme človeka, ktorého podstata sa nerealizuje len vo vonkajších podmienkach, ale aj v jeho psychofyzických osobitostiach charakteru, vlôh, schopností, talentu, potrieb, ideálov, cieľov, túžob, svetonázorových, morálnych a iných postojov pod vplyvom uvedomelej, slobodnej a tvorivej aktivity. Osobnosť je výraz subjektivity, slobody a tvorivosti.

Podľa Mráza (tamtiež, s. 90), pred dnešným filozoficko-etickým frontom stojí naliehavá úloha, ba spoločenská objednávka, venovať zvýšenú pozornosť problémom individuality, subjektivity, tvorivého potenciálu osobnosti človeka, problémom sebarealizácie, slobody a charakteru človeka v tomto vnútorne protirečivom a diferencovanom sociálnom vývoji.

Podľa Zelinu (tamtiež), dynamika a vzťahy osobnosti sú systém, ktorý odpovedá na otázky možných zmien osobnosti. Zaujímavá otázka je, do akej miery sa dejú zmeny

psychických funkcií, procesov a vlastností osobnosti, vplyvom zrenia organizmu, spontánnej, cieľovej a profesionálnej výchovy. Ktorá výchova je tá najlepšia? Výchova v škole, školských zariadeniach, spoločnosť ako výchova bez školy, alebo len zrením vplyvom prostredia?

Podľa Blaščíkovej (2009, s. 114-117) praktické poznanie, ktoré sprevádza učenie sa správnemu konaniu, kopíruje teoretické poznanie. Tak, ako sa k vedeniu môže človek dopracovať vlastným objavovaním alebo vyučovaním z vonka, tak môže cnosť pochádzať z vlastnej prirodzenosti, ale dá sa získať aj nápravou a disciplínou pochádzajúcou z vonka. Vonkajšia výchova si vyžaduje o to menej, o čo viac je človek k cnosti disponovaný z vnútra. Inak je tomu u človeka nakloneného k neresti. Ten môže byť k cnosti vedený aj pod nátlakom aby sa vzdal činnosti, ktorá by ohrozovala dobrý život druhých. Donucovaciu silu predstavuje v spoločnosti zákon a jeho sankcie. Konanie pod nátlakom by sa malo postupným návykom premeniť na konanie dobrovoľné. Tomáš Akvinský pripomína, že výchova nie je ustavičné napomínanie. Vychovávateľ, rodič alebo učiteľ sa má nechať viesť radou lásky. Tak sa myseľ stáva schopnou riadiť seba a iných v duchu lásky. Učiteľ cnosti neučí techniku cnosti, skôr sa môže definovať ako ten, kto koná podľa rady lásky, zohľadňuje osobu v jej veku, schopnostiach, dbá na okolnosti, čiže volí vhodné miesto, čas a príčinu. Človek by sa nemal snažiť napomínať a privádzať k cnosti každého. Svoj záujem by mal koncentrovať skôr na seba a potom na tých, ktorí sú s ním zjednotení napr. príbuzenským putom a príležitostne na ostatných. Je potrebné rozlišovať aj spôsoby napomenutia. Pre človeka je dobrom jeho svedomie a reputácia. Keď niekoho verejne pokarháme, je s tým spojená aj strata dobrého mena. Tak by malo dôjsť k pokarhaniu, až keď zlyhali ostatné spôsoby súkromného napomenutia, a zlé skutky jedného nabádajú k zlému aj ostatných.

Podľa Aristotela (2009, s. 45,46,51,52), k učeniu mravných cností človek potrebuje zvyk (ethos). Mravná cnosť nie je daná prirodzene, lebo to čo je prirodzené, nemôže byť zvykom zmeneného. Ako napríklad kameň, ktorý sa prirodzene pohybuje dole, nemôže byť navyknutý ísť hore. Preto nám nie sú cnosti dané ani od prirodzenosti, ani proti prirodzenosti, ale máme prirodzenú vlohu ich nadobudnúť zvykom. Cnosť nadobúdame z činnosti, lebo ak sa máme niečomu naučiť, čo máme konať, naučíme sa tomu konaním. Ako je to u toho, kto stavia, že sa stane staviteľom. Z dobrého stavania, budú aj dobrí stavitelia. Ak by tomu tak nebolo, nie je treba učiteľov a každý by sa rodil

dobrým alebo zlým. Veľmi záleží teda na tom, ako si človek hneď od malička zvyká konať tak, alebo onak. Pre cnosti alebo neresti bývame chválení alebo hanení. Preto cnosti nie sú vrodené schopnosti. Dobrými alebo zlými sa teda nestávame od prirodzenosti. Cnosť je považovaná za trvalý a získaný stav, za ktoré si zaslúži človek chválu.

Tomáš Akvinský preberá Aristotelovú myšlienku a označuje cnosť ako habitus. Ide o kvality, ktoré sa stali spôsobmi bytia jednotlivca, teda sú mu vlastné a je nimi vo svojom konaní ovplyvnený. Termín habitus je odvodený od latinského slova (habere), čo znamená vlastniť. Habitus je kvalita, ktorú človek vlastní a ktorou smeruje k určitému cieľu. Vzťahuje sa k prirodzenosti a činnosti, lebo práve činnosť privádza prirodzenosť k cieľu. Habitusy trvalo disponujú ľudské schopnosti tak, aby boli pripravené k uskutočneniu dobra. Sídlo habitusov pochádza od vôle, lebo z nej vychádza ľudské konanie, ďalej v zmyslovej časti duše, lebo podnecuje vôľové rozhodnutie a v rozume (Blaščíková, 2009, s. 55,56).

Podľa Višňovského In Remišová(2008, s. 598), aj klasickí pragmatisti stavali svoju etiku na návykoch, lebo človek je predovšetkým bytosť návykov. Návykmi sa primárne riadime vo svojom správaní a konaní vo väčšej miere, než vedomím rozhodnutím a rozvažovaním. Človek svoje návyky môže meniť, ale je to jedna z najťažších úloh, na ktorú potrebuje inteligenciu a sociálnu energiu. Mravnosť sa zakladá na návykoch a je vlastne sama takým návykom. Je relatívne stabilný praktický stereotyp, sklon správať sa určitým spôsobom. Nie je produktom len rozumovej úvahy, ani vedomého rozhodnutia kantovského praktického rozumu. Mravnými sme teda len vtedy, keď sa tak správame, a nie len keď si to myslíme alebo predstavujeme. Mravné myšlienky a túžby nás ešte nerobia mravnými. Výchova, kultúra je sociálnym procesom formovania prenosu návykov. A preto nie je mravnosť nič súkromné alebo individuálne. Svoje návyky musíme poznať a chápať, odkiaľ sa vzali, následne musíme nadobudnúť ďalší, druhotný návyk ich kritickej reflexie. V kritických situáciách je dôležité prehodnocovať návyky, ktoré nám spôsobujú problémy.

3 ENVIRONMENTÁLNA ETIKA

Podľa Smrekovej (1999, s. 87-91) spôsob, akým sa environmentálna problematika usadzuje v našom teoretickom diskurze, môžeme najjasnejšie sledovať na pôde etiky. Najprv to boli apelácie, výzvy k ochrane prírody, výzvy k zmene nášho vzťahu k prírode spojené s hľadaním príčin, ktoré spôsobili dnešnú situáciu. Neskôr sa prešlo k pokusom teoreticky zdôvodniť základy morálneho vzťahu človeka k prírode a objasňovaniu etických princípov konania. Formuje sa osobitná filozofická disciplína a to environmentálna etika. Jej cieľom je zdôvodniť, osvetliť morálne postoje, ktoré už existovali, i tie, ktoré sa formujú pod tlakom nových problémov. Záujem o filozofiu životného prostredia naberal na intenzite s narastajúcimi environmentálnymi problémami. Reálny život dáva impulzy k nutnosti zmeny našich etických postojov, vo vzťahu k životnému prostrediu a jeho zložkám. Etika hľadá základy vzniku nových morálnych noriem a podstatu nových princípov. Tak neantropocentrická, ako aj antropocentrická etika, žiadajú nápravu vo vzťahu človeka k prírode, no líšia sa v predstavách ako nápravu docieľiť.

Antropocentrický orientovaná environmentálna etika prisudzuje centrálny význam človeku a jeho prežitiu, zatiaľ čo pre neantropocentrický orientovanú etiku je príznačné, že centrálny význam prisudzuje biotickému spoločenstvu, ktorého je človek súčasťou. Zástancovia antropocentrickej etiky žiadajú doplniť súčasné etické myslenie o ekologický rozmer. Iniciačným zdrojom je Kantova morálna filozofia. Kantovský imperatív hovorí aby sme konali tak, aby maxima tvojej vôle vždy mohla byť zároveň princípom všeobecného zákonodarstva. Imperatív, zodpovedajúci novej situácii a typu konania by mal znieť, aby sme konali tak, aby následky tvojho konania boli zlučiteľné s trvaním skutočne ľudského života na Zemi. Táto koncepcia vychádza zo snahy zachovania ľudského života.

Biocentricky orientovaná etika chápe Zem, ako svojbytný organický celok ako bytosť. Jadrom je presvedčenie, že ľudia patria k pozemskému spoločenstvu tak, ako aj ostatné organizmy a že nie sú ničím výnimočným. Každý organizmus sa vyznačuje sústavou činností, ktorej cieľom je chrániť existenciu, každý organizmus je sám sebe stredom. Nie len človek a ľudský rod majú hodnotu, ale rovnako treba rešpektovať ako jedincov aj iné mimoludské bytosti. V environmentálnej etike, treba rešpektovať všetky formy života. Všetko živé má hodnotu, hoci tá nemusí byť rovnaká.

Podľa Primacka (2011, s. 103) doterajšie diskusie o povahe a východiskách environmentálnej etiky prispeli k uvedomeniu si závislosti človeka, na zdravom životnom prostredí a na úzkom prepojení spoločnosti a prírody. Príroda bola večná a riadila sa svojimi vlastnými zákonmi. Vzťah k nej nebolo nutné upraviť morálne. Človek bol voči prírode v pozícii slabšieho. Technika a technológie sa považovali za dobro. Dnes sa ale charakter nášho konania zmenil. Moderné technológie zmazávajú pomer medzi tým, čo skutočne potrebujeme a tým čo sme schopní vytvoriť. Naša schopnosť tvoriť a konať ďaleko presahuje našu schopnosť predvídať, hodnotiť a posudzovať našu moc. Staré ľudské kultúry koexistovali s prírodou tisícky rokov vďaka spoločenskej etike, ktorá zdôrazňovala osobnú zodpovednosť a efektivitu využitia prírodných zdrojov. A tak by sa niečo podobné mohlo stať základným princípom pre túto spoločnosť.

3.1 ETICKÉ ARGUMENTY PODPORUJÚCE OCHRANU PRÍRODY

Podľa Primacka (2011, s. 104-107) majú etické argumenty svoj základ v hodnotovom systéme náboženstva, filozofie a kultúry. Tieto argumenty zdôrazňujú rešpekt k životu, úctu k prírode, zmysel pre krásu, krehkosť, jedinečnosť, starobylosť živej prírody. V niektorých prípadoch tvoria ekonomické argumenty základ pre hodnotenie biodiverzity, ale takéto argumenty môžu byť aj použité a zneužitie k rozhodovaniu o tom, ktorý druh či ekosystém, by sme mali zachrániť alebo nie. Mnoho zástancov environmentálnej etiky veria, že rôzne druhy ukazujú svoju vôľu žiť tým, že produkujú potomstvo a neustále sa adaptujú na meniace sa životné prostredie. Vyhynutie druhov pôsobením ľudí, ktorému sa dá predísť tento prirodzený proces ničí. Zabíjajú živé jedince a taktiež eliminujú budúce generácie daného druhu čím obmedzujú vznik nových druhov. Všetky druhy sú súčasťou spoločenstva živých organizmov a majú rovnaké právo na život ako človek. Každý druh má vlastnú hodnotu. Nemáme právo druhy ničiť a okrem toho máme zodpovednosť predchádzať vymieraniu druhov ku ktorému dochádza našou činnosťou. Všetky druhy sa navzájom ovplyvňujú, lebo sú súčasťou prírodných spoločenstiev. V dôsledku vyhynutia jedného druhu, môže dôjsť k vyhynutiu ďalších druhov, a to môže viesť k destabilizácii spoločenstva. V židovských, kresťanských

a islamských tradíciách je ľudská zodpovednosť za ochranu druhov zapísaná ako dohoda s Bohom. Taktiež aj hinduizmus a buddhizmus podporujú úctu k všetkému životu.

Ľudia majú zodpovednosť, voči budúcim generáciám a ak ničíme prírodné zdroje a životné prostredie, tak ničíme ekologické spoločenstvá a spôsobujeme stratu biodiverzity. Budúce generácie na to doplatia v podobe nižšieho životného štandardu a kvality života. A preto povedané eticky by ľudia dneška mali využívať zdroje udržateľným spôsobom. Mali by sme si predstaviť že si požičiavame našu Zem od budúcich generácií, ktoré majú tiež právo ju prevziať v dobrom stave. Ľudia budú žiť oveľa zdravší život, pokiaľ budú žiť v zdravom životnom prostredí. Skoro každý človek vníma divočinu a krajinu ako estetický zážitok, kde ľudia vytvárajú aktivity ktoré v sebe zahŕňujú vnímanie prírody a majú z nej zážitky ktoré sú dôležité i pre zdravý vývoj detí.

3.2 ENVIRONMENTÁLNA VÝCHOVA A VZDALÁVANIE

Podľa Kusina (1998, s. 7-9), je dnešný svet technicky a kultúrne vyspelý kde sú environmentálna výchova a vzdelávanie, považované za organickú časť výchovno-vzdelávacieho systému moderných škôl. V našich domácich podmienkach je táto požiadavka aktuálna pre prevládajúcu absenciu koncepcne, metodicky a metodologicky ujasneného environmentálneho vzdelávania.

Ide o reakciu na devastáciu životného prostredia, ľudského ducha, myslenia a cítenia. Devastácia sa prejavuje v ľahostajnosti voči negatívnym procesom odohrávajúcim sa v okolí. Tieto problémy sú ignorované školami, spoločnosťou a podnikateľskými združeniami a ich aktivitami. Ekologické problémy sú spôsobené činnosťou človeka s čoraz menším pocitom zodpovednosti za jej budúcnosť a jej schopnosť sebaregenerácie. Preto je veľmi dôležité environmentálne vzdelávanie.

Podľa Halaja (1980, s. 6), ide o novú mentalitu človeka, chápanú ako mravnú podstatu ekologicky mysliaceho a konajúceho človeka. Človek s touto mentalitou, je schopný prijať a stotožniť sa s výzvou prehodnotiť seba, svoje konanie, svet s ktorým spolunažíva, ktorému dáva zmysel a význam, a napokon aj on sám od sveta dostáva správny zmysel a význam. Rozvoj civilizácie prináša pre ľudstvo výhody, ale aj nové problémy. Prírodné prostredie sa narúša, čo vplýva na biologický a psychický stav človeka. Technizácia zapríčiňuje únavu a vyčerpanie a tak ohrozuje človeka na zdraví.

Upokojenie človek hľadá v prírode. Pobyt v krásnej a tichej prírode je potrebou civilizovaného človeka. Dôkazom toho je rozvíjajúci sa turistický ruch.

Mnoho činiteľov narúša rovnováhu v prírode, čo môže nepriaznivo vplyvať na život človeka. Aby masový pobyt človeka neohrozoval prírodu, treba už deti systematicky vychovávať k poznávaniu a ochrane prírody. Treba použiť dostupné prostriedky a metódy na to, aby človek nezasahoval rušivo do prírody, a zosúladiť svoje potreby so zákonitosťami prírody a neprekročil schopnosti plodivých síl prírody. To kľúčové k úspešnej ochrane prírody je organizovaná výchova k ochrane prírody. V predškolskom veku sa u detí môže prejavovať ničiteľský pud ktorým chcú ma seba upútať pozornosť, ukázať vlastnú silu. V prírode sa tento pud môže prejaviť bezprostredne keď je neviazané. Je to taký protest proti napomínaniu a obmedzovaniu v škole, rodine a v spoločnosti. Deti v predškolskom veku ešte nechápu bolesť iných, preto v ich bezohľadnom zaobchádzaní so zvieratami nemožno vidieť skutočnú hrubosť. Dieťa sa chce hrať so zvieratkami, ktoré považuje za hračku a niekedy ju vedome poškodí. Spôsobuje to jeho zvedavosť, túži po aktivite. Túto túžbu treba dostať na správnu mieru. Sklon ničiť a prejavovať svoju silu sa vyskytuje často aj u starších detí, čo býva dôsledkom nesprávnej výchovy v rodine. Autoritatívnou výchovou sa u dieťaťa vyvolá ubližovanie slabším a túžba po moci. Výchovou k ochrane prírody sa usilujú o humanistické aspekty vzťahu človeka k prírode pri jej nevyhnutnom racionálnom využívaní. Treba stanoviť mieru jej ochrany a využívania. V mravnej výchove sa uplatňujú najmä vlastenecké motívy. Láska k vlasti sa neprejavuje len slovami, ale aj starostlivosťou o zeleň, zachovanie prírodných krás okolia, našej vlasti. Pojem vlasť sa úzko spája s územím, prírodou, životným prostredím národa. Láska k vlasti patrí k najhlbším citom, ktoré pramenia z uvedomovania si spolupatričnosti k národu a treba to využiť vo výchove k ochrane prírody. Pri výchove nestačí pôsobenie len na intelekt, ale treba venovať pozornosť aj formovaniu vlasteneckých citov, vôľových a charakterových vlastností. Veľmi vhodným spôsobom je aktívna účasť žiakov pri zakladaní a udržovaní trávnikov, vysádzaní krásnych drevín a zalesňovaním rúbanísk.

S výchovou treba začať už od útleho detstva v rodine. Deti zavčas prejavujú záujem o zvieratá, najmä domáce a ich mláďatá. Deti treba čím skôr viesť k tomu, aby si uvedomili, že zvieratá pociťujú bolesť ako človek. Vhodným prostriedkom sú ilustrované rozprávky o zvieratách, rastlinách a farebné knihy s básničkami a rečňovankami. V detstve, keď je psychično najplastickejšie, majú deti získať návyky správneho vzťahu k prírode.

Treba deti učiť chápať, že živočíchy a rastliny potrebujú pomoc človeka, a to sa dá docieľiť systematicky uskutočňovanou starostlivosťou o rastliny, napríklad polievaním kvetov v črepníkoch a záhonoch, chovaním domácich zvierat, ako je mačka, pes, sliepky, husi a zajace. Ďalej prikrmovaním vtákov a chovom rybičiek. Deti majú radosť keď vidia, že niekomu svojou prácou pomohli a že ich práca je užitočná. Túto starostlivosť o rastliny a zvieratá treba robiť za sústavnej kontroly dospelých. Veľmi prospešné sú vychádzky do zoologickej záhrady, do prírody a zverinca. Deti sa z týchto vychádzok veľmi tešia. Zo začiatku je tento vzťah k živočíchom a rastlinám len citový, no postupne treba rozvíjať u nich aj rozumový vzťah k prírode. U starších detí ako sú gymnazisti, nadobúda výchova k ochrane prírody odborný charakter. Už vedia s plnou vážnosťou pochopiť, že sily ktorými človek disponuje, musia byť prísne kontrolované. Keby sa mu tie sily vymkli, mohli by zničiť život na Zemi, a s tým aj človeka. Aby človek cítil zodpovednosť za osud ľudstva a prírody, musí byť k tomu vychovávaný a predovšetkým si musí uvedomiť, že človek zajtrajška v pretechnizovanej spoločnosti bude ešte viac potrebovať prírodu ako dnes. Škola je hlavným činiteľom výchovy. Taktiež poznáme aj mimovyučovacie formy výchovy, kde si žiaci navykajú na náročnejšie úlohy, učia sa aplikovať teoretické poznatky do praxe, čím sa rozvíja ich osobnosť. Taktiež sú dôležité verejnoprospešné práce, ktoré spájajú výchovu so životom a teóriu s praxou. Sú vhodné na zblíženie sa s prírodou a hlbšie poznanie. Tu je vhodné vysádzanie stromčekov, starostlivosť o pamätné stromy, udržiavanie zelene, zber odpadových surovín.

Výchova je proces celistvý, jednotný a nedeliteľný. Čím celistvejšie chápeme výchovný proces, tým všestrannejšie formuje osobnosť človeka. Výchova k ochrane prírody zjednocuje výchovné pôsobenie v jednotlivých vyučovacích predmetoch a poskytuje mnoho príležitostí na získavanie správnych návykov a dáva možnosť poznať a využiť praktickú hodnotu poznatkov. Výchova sa stará o rozvoj rozumových schopností a ich prostredníctvom o všestranný, harmonický rozvoj osobnosti. Žiaci postupne chápu, že všetko dianie v prírode je zákonité a že tieto zákonitosti nezávisia od vôle človeka, ale človek ich len poznáva a využíva. Pokrok v modernej technike znásobuje zásahy človeka do prírody, čo si vyžaduje dôslednejšie rešpektovať zákonitosti. Pri rozumovej výchove sa žiak učí získavať vedomosti, tvorivo myslieť a iniciatívne riešiť problémy, pred ktoré ho život stavia. Žiakov je dobre učiť kriticky posudzovať svoje city a činy. Mravné presvedčenie, návyky, zásady, pravidlá, normy a zákony si dieťa najľahšie osvojí

v praktickej činnosti, kde treba vynaložiť psychické a fyzické úsilie,, uplatňovať iniciatívu, aktivitu a samostatnosť. Dlhé poučanie, hnev s výčitkami alebo donucovanie môžu vyvolať opačný účinok.

Aktívna činnosť upevňuje charakterové vlastnosti a usmerňuje mravné konanie. Výchova k ochrane prírody sa prejavuje správnym vzťahom jednotlivca k prírode a spoločnosti. Nestačí len vedieť, ale treba aj chcieť ochotne a dobrovoľne robiť všetko, čo pomáha obnovovať a zachovávať bohatstva a krásy prírody. Na výchove k ochrane prírody sa zúčastňujú aj iní činitelia a na prvom mieste je rodina. Jej výchovný vplyv sa nedá nahradiť. Atmosféra, ktorú dieťa dýcha, láska rodičov, ich postoj k životu, ku krásam prírody ovplyvňujú na celý život. Vychádzky rodičov s deťmi do prírody, upevňujú lásku k prírode a ich vzájomné vzťahy (tamtiež, s. 207).

Stotožňujem sa s Halajom, lebo ak má dieťa zlý vzťah k prírode, živočíchom a rastlinám, tak to môže signalizovať nejakú chybu vo výchove, čo sa neskôr môže prejaviť vo vzťahoch s inými ľuďmi. Najdôležitejšia je pri výchove rodina, rodinné prostredie prispôbené pre výchovu. Rodičia majú od útleho detstva formovať charakter detí, prostredníctvom dobrých návykov, podľa ktorých sa budú správať a konať s ohľadom a úctou k prírode a ich životnému prostrediu.

Úcta k prírode dávnovekého človeka pramenila z bezmocnosti a strachu k silám prírody. Prisudzoval im nadprirodzenú moc. Prvé pohnútky na ochranu prírody pramenili z nepoznania prírody, keď si nevedeli vysvetliť mnohé javy ktoré púťali pozornosť ľudí (Halaj, 1980, s. 8). Príroda tvorila vždy životné prostredie človeka. Človek sa postupne stal spoločenským tvorom, no neprestal byť od prírody závislý. Od iných tvorov sa človek odlišuje aktívnym vzťahom k svetu na základe pracovnej činnosti. A tak začal pretvárať prírodu. Tento vzťah k svetu zahŕňa vzťah k prírode, spoločnosti a k sebe samému. Výsledkom činnosti človeka je poznávanie prírody, ale aj jej pretváranie. Človek je súčasťou prírody, podlieha jej zákonom a jeho existencia závisí od harmonického priebehu procesov v nej. Práca človeku umožňovala prispôbiť si prírodné podmienky a využívať ich pre seba, rečou sa dorozumievali a vytvárali vzťahy. Činnosť človeka v prírode je tvorivá, uvedomelá v súlade so zákonitosťami prírody, ale aj rušivá. Zo začiatku, kým sa človek živil lovom, iba nenápadne zasahoval do prírody. Keď sa stal roľníkom, zásahy boli prenikavejšie. Pre svoje stáda a polia potreboval vždy nové zalesnené priestory, ktoré vyruboval a vypaľoval. Človek začal vyrábať dokonalejšie nástroje, ktoré len znásobili

jeho zásahy do prírody. Týmito zásahmi človek sledoval len svoj okamžitý zisk a tým narúšal biologickú rovnováhu prírody.

3.3 MOTÍVY OCHRANY PRÍRODY

Podľa Halaja (1980, s. 125-225) Motívy ochrany prírody sa vyvíjali od stupňa vyspelosti ľudskej spoločnosti. V prvotnopospolnej spoločnosti spočívajú motívy v strachu a v úcte bezmocného človeka. Vo feudálnej spoločnosti sa k predsudkom pridružujú aj emocionálne motívy a hospodárske záujmy. V kapitalistickej spoločnosti v popredí sú hospodárske, emocionálne a vedecké motívy. V socialistickej spoločnosti ide o nový vzťah človeka k prírode. Príroda ako vlastníctvo všetkých občanov je chránená z hospodárskych, kultúrnych, vedeckých, zdravotných a aj výchovných motívov.

Hospodárske motívy ochrany prírody: Príroda je zdrojom hospodárskej činnosti človeka. Ľudstvo znepokojuje ubúdanie zásob nerastných surovín, pitnej vody, znečistenie vôd a ovzdušia, poškodzovanie rastlinstva a živočíšstva, erózia a neekonomické využívanie pôdy a prírodných zdrojov. Veľmi významná je ochrana prírody pre domácu a zahraničnú turistiku. Turistika je reakcia človeka na pretechnizovaný život, v ktorom sa zvyčajne nerešpektuje prírodné prostredie. Technizácia, preorganizovanosť života, hluk a exhaláty ovplyvňujú nervový systém človeka, ktorý je potom unavený a podráždený. Človek sa snaží si to vykompenzovať v turistike, pokoji, tichu a kráse prírody. Človek sa v prírode doslova regeneruje psychicky a nadobúda duševnú rovnováhu. Pocit uvoľnenia, ktorý si uvedomuje človek v prírode zvädza veľmi často ku škodlivej činnosti. Nedisciplinovaný návštevníci často poškodzujú kôry stromov, odlomené konáre, znečistenie konzervami, papiermi a odpadkami z jedál. Mnohokrát je škoda spôsobená zakladaním ohňa mimo vyznačených ohnísk. Masová turistika bez kvalitnej a úspešnej výchovy k ochrane prírody, by mohla ohroziť prírodu a poškodiť jej hodnoty. Starostlivá výchova začínajúca už v rodine, pokračujúca v škole a v dospelosti môže pomôcť zosúladiť záujmy turistov s požiadavkami ochrany prírody. Človek musí správne využiť pobyt v prírode a nadobudnúť pocit vyrovnanosti a pokoja. Turistika ponúka aj poznanie a štúdium. Príroda nám poskytuje mnoho záľub od maľovania, fotenia, zberu liečivých rastlín a húb, až po nadobudnutý pokoj na duši. Turistika pomáha aj upevňovať dorozumenie medzi národmi.

Vedecké motívy ochrany prírody: Tieto motívy majú významné miesto v ochrane prírody, pretože veda odhaľuje zákonitosti vývoja prírody a v súlade s nimi hľadá spôsoby na jej pretváranie. V prírode pôsobia sily, ktoré sa navzájom prelínajú a vyvolávajú zmeny. Celok pôsobí na časti a časti prírody pôsobia spätne na celok. Naša Zem a organizmy sú výsledkom dlhodobého pôsobenia prírodných síl v zložitých vzťahoch. Neživá príroda utvára podmienky pre život a závislosť organizmov od prírodných podmienok je rôznorodá. Aby boli zásahy do prírody v súlade so súčasnými a perspektívnymi potrebami ľudstva, musíme poznať a rešpektovať vzťahy a zákonitosti v prírode. Ak spoznáme zákonitosti, umožní nám to zaujať k nej správny postoj a predvídať jej budúci vývoj. Vedecké motívy sa prejavujú najmä v ochrane rastlín a živočíchov a v zriaďovaní prírodných rezervácií.

Zdravotné motívy ochrany prírody: Hlavným významom ochrany prírody je zachovanie existenčných podmienok života. Civilizácia síce uľahčuje život, ale predsa aj často ohrozuje zdravotný rozvoj a existenciu ľudstva. Človek ako živočíšny druh prekonal veľa pohrôm, epidémií a prírodných katastrof vo svojom vývoji. Ľudský organizmus sa prispôbuje nepriaznivým javom, ktoré prináša civilizácia. V civilizovanom prostredí je veľa činiteľov, ktoré nepriaznivo vplývajú na jeho telesný a psychický rozvoj. Často sú príčinou chorôb. Nadmerné množstvo informácií a podnetov dráždi nervový systém. Aj ustavičný zhon za pohodlím a blahobytom nie je v súlade s rozvojom ochrany zdravia. Civilizácia a technika, mení naše prostredie tak rýchlo, že sa človek nestačí adaptovať, čo je príčinou psychosomatických ťažkostí. Lekárska veda vidí záchranu ľudstva v zdravom životnom prostredí bez exhalátov, hluku, zhonu a stresových situácií.

Výchovné motívy ochrany prírody: Človek zasahuje do prírody, ale príroda a zásahy do nej spätne vplývajú na psychickú a fyzickú podstatu človeka. Pocit voľnosti zvädza k neuváženým zásahom do nej. Preto veľmi často ani zákonné opatrenia nestačia na jej ochranu proti vandalizmu ale aj nevedomému konaniu. na rozvinutie osobnosti možno využiť aj kladný vplyv prírody. Len zachovaná a harmonicky zosúladená príroda, môže pozitívne pôsobiť na duševný rozvoj a city. Pekný vzťah k prírode, treba deťom vštepovať už od malička. Dôležité je poznávanie prírody, jej zákonitosti, význam pre človeka a tak si vytvárať správny vzťah k nej. Rodičia by mali pamätať na to, že pri výchove sa citová zložka najlepšie formuje v prírode.

Mravné motívy ochrany prírody: Mravné motívy majú významnú úlohu pri výchove k ochrane prírody. Mravné normy v spoločnosti sa netýkajú len vzťahov medzi ľuďmi, ale aj vzťahov k prírode. Kultivovaný vzťah detí k prírode pomáha dotvárať mravnú stránku osobnosti dieťaťa, no nesprávny vzťah často signalizuje negatívne črty v povahe dieťaťa, ktoré sa môžu prejaviť vo vzťahu k spoločnosti. Správny vzťah k prírode sa prejaví pozitívnymi vzťahmi k ľuďom.

ZÁVER

Práca je z oblasti environmentálnej etiky, s dôrazom na význam prírody pre človeka a jeho zdravý rozvoj. Príroda tu bola už dávno pred človekom, je nie len nevyhnutná a užitočná, ale i krásna. Človek už tisíce rokov počúva čarovnú hudbu života, kde do neho vstupuje radosť už pri pohľade na bohato rozkvitnuté stromy, trblietavé a prenikavo žiarivé hviezdy tvoriace súhvezdia, na ktoré sa každý večer pozeráme s údivom pýtajúc sa, ako mohlo niečo také krásne vzniknúť, na nespočetné množstvo kvapiek rosy, ktoré postupne stekajú po tráve a kvetoch. Mnohí sa kochajú aj pohľadom na oblohu, vyzerajúcu ako krásne farebné plátno, ktoré maľuje slnko pri západe. Keď túto krásu odhaľujeme pred deťmi, vzbudzujeme v nich radosť, obdiv a vzrušenie a opakujeme slová o ochrane krásnej prírody. Tie môžeme vnímať len vtedy, keď krásu prežívame aj v srdci. Láska k prírode je v srdci, tá krásna cnosť, sa nedá prikázať, tak nemôže byť povinnosťou. Láska je dobro, o ktoré sa usilujeme preň samé. Mnohí by sa mali snažiť o láskavosť, čo je ďalšia nádherná ženská cnosť. Pôsobí ako odvaha bez násilia, sila bez tvrdosti, a ako spomínaná láska bez hnevu. Láskavosť je mier a vnútorný pokoj bez necitlivosti s nenávisťou. To všetko potrebuje človek pre úctivé správanie sa k prírode. Ba je toho viac. Spravodlivosť je mužská cnosť, bez ktorej sa nezaobídeme. Spravodlivosť bude na svete, len ak ju konáme. Keby zmizla, ako píše Kant, nemala by cenu ako fakt, že ľudia žijú na Zemi. Keby bola len maximalizáciou kolektívneho blaha, ako je to v utilitarizme, mohlo byť spravodlivé, aby sa pre šťastie takmer všetkých ľudí zopár obetovalo bez ich súhlasu, ak keď by boli nevinní. To musí ale spravodlivosť zakázať. Bez nej by nemala hodnotu ani láska. Bola by len uprednostňovanie a zaujatosť. Spravodlivý je ten, ktorý neporušuje práva a zákon. No dnešná pretechnizovaná doba, nám znemožňuje akoby vnímať a prežívať krásu a veľkú hodnotu prírody v srdci. Akoby nám sťažuje byť láskavými a spravodlivými. Ľudia sú príliš zaneprázdnení inými činnosťami, v ktorých vidia dôležitejšiu hodnotu. Mnohé deti a dospievajúci nechápu pravú hodnotu prírody.

Práve tieto skutočnosti sa stali motiváciou a na základe preštudovanej literatúry sme našli odpoveď na otázku, ktorú sme si stanovili už v úvode ako cieľ.

Od deontologickej etiky I. Kanta s dôrazom na povinnosti, ktoré sú dôležité sme prešli po utilitarizmus J. Benthama, J.S. Milla a P.Singera. Ďalej sme sa dopracovali k etike cnosti, ktorá je odpoveďou na cieľ stanovený už v úvode. Zdôraznili sme jej dôležitosť

v environmentálnej etike. Dobre vieme, že ľudia sa nerodia dobrí alebo zlí. Takými sa stávajú počas života. Cnosti sú dobrom charakteru, sú silou, ktorá tvorí hodnotu bytosti. Cnosti nie sú vrodené, lebo ako sme už povedali, nerodíme sa dobrými alebo zlými. Nadobúdame ich od malička, počas života, postupne najskôr ako návyky v detstve. Preto je veľmi dôležité, aby nás k nim niekto viedol a učil ich. Človek si ich osvojuje v praktickom živote činnosťou, cvičením a výchovou, ktorá je nesmierne dôležitá. Preto je najlepšie konanie cez návyky, ale vieme, že nadobudnúť správne návyky nie je iste ľahké, ale dá sa to. Všetko záleží v prvom rade od zodpovednosti rodičov, poskytnúť deťom tú najlepšiu výchovu. Habitusy, ako dobré návyky, pôsobia ako dispozícia k činnosti, ktorá je ľahšia a pohotovejšia a ak dieťa prostredníctvom správnej výchovy koná skutky, ktoré podporujú rozvoj týchto dobrých habitusov, vedú človeka k nadobudnutiu cnosti. Človek konajúci cez habitus, koná teda prirodzenejšie a ľahšie, čo je veľmi dôležité pre úctu k prírode a jej ochranu. Etika cností je dôležité východisko práve pre túto skutočnosť. V súvislosti s treťou kapitolou, ktorá sa týka výchovy k ochrane prírody, by mali deti nadobúdať habitusy cez vychádzky v prírode, pozorujú stromov, padaním lístia ktoré sa začína vždy na jeseň, aby pochopili procesy odohrávajúce sa v prírode, staraním sa o čistotu životného prostredia, taktiež návštevami Zoo školy, aby sa učili správnemu zaobchádzaniu so zvieratami a svojím životným prostredím, hlavne vďaka vnútorne pestovaným habitusom, kvalitám, ktoré smerujú k určitému cieľu. Vzťahujúcim sa k prirodzenosti a činnosti, lebo práve činnosť privádza prirodzenosť k cieľu.

Všetko prostredníctvom výchovy, vzdelávania a činností, kde je nutné, budovať láskavý vzťah človeka k prírode, ktorý k nej cíti úctu, lásku, a v neposlednom rade je voči nej spravodlivý, ako to bolo v minulosti.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ANZEBACHER,A. 1994. *Úvod do etiky*. druhé vyd. Praha : Academia, 1994, 292s. ISBN 80-200-0917-5.

ARISTOTELES. 2009. *Etika Nikomachova*. tretie vyd. Praha : Rezek, 2009, 291s. ISBN 80-86027-29-5.

BLAŠČÍKOVÁ,A. 2009. *Etika cností podľa Tomáša Akvínskeho*. Nitra : UKF, 2009, 144s. ISBN 987-80-8094-475-9.

GLUCHMAN,V. 1994. *Úvod do etiky*. Bratislava : Univerzum, 1994. 182s. ISBN 80-976001-2-X.

GLUCHMAN,V. 1995. *Etika konzekvcionalizmu*. Prešov : Manacon, 1995. 116s. ISBN 80-85668-18-1.

GLUCHMAN,V. 1996. *Etika sociálnych dôsledkov a jej kontexty*. Bratislava : Univerzum, 1996. 132s. ISBN 80-88859-03-4.

GLUCHMAN,V. 2008. *Utilitarizmus a neutiliaristický konzekvcionalizmus*. In Dejiny etického myslenia v Európe a USA. Bratislava: Kalligram, 2008 . ISBN 978-80-8101-103-0 (s. 626-654).

HALAJ,J. 1980. *Výchova k ochrane prírody*. druhé vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1980. 240s, ISBN 67-054-80.

JONAS,H. 1997. *Princíp zodpovednosti*. Praha : Oikoymenh, 1997. 318s. ISBN 80-86005-06-2.

KANT,I. 1990. *Kritika praktického rozumu*. Bratislava : Spektrum, 1990, 184s. ISBN 80-218-0051-8.

KOHÁK,E. 2010. *Svoboda, svedomie, soužití*. Praha : Slon, 2010, 214s. ISBN 978-80-86429-35-9.

KOVALOVÁ,D. 2004. *Aplikované etiky II*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2004. 78s. ISBN 80-8055-996-1.

KUSIN,V. a kol. 1998. *Ekologia a veda, Etika životného prostredia*. Nitra : Pedagogická fakulta UKF, 1998. 106s. ISBN 80-8050-214-5.

MACHALOVÁ,V, 2008. *Etika zodpovednosti*. In *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. ISBN 978-80-8101-103-0. (s. 675-713).

MIEDZGOVÁ,J. 2008. *Klasický utilitarizmus*. In *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. ISBN 978-80-8101-103-0 (s. 302-328).

SOUSEDÍK,S. 2011. *Úvod* In *John Stuart Mill Utilitarizmus*. Praha : Vyšehrad, 2011. ISBN 987-80-7429-140-1 (s. 7-27).

MRÁZ,J. 2006. *Filozofia etiky, mravnej výchovy a profesnej etiky*. Prievidza : Mráz, 2006, 187s. ISBN 80-969-545-5-5.

MURÁNSKY,M. 2008. *Kantová deontologická etika*. In *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. ISBN 978-80-8101-103-0 (s. 330-350).

PREDANOCYOVÁ,E. 2010. *Filozofický koncept cnosti v gréckej a klasickej filozofii*. Nitra : FF UKF, 2010. s. 164s. ISBN 978-80-8094-714-9.

PRIMACK,R. 2011. *Úvod do biológie ochrany prírody*. Praha : Portál, 2011. s. 466s. ISBN 978-80-7367-595-0.

SINGER,P. 2008. *Spisy o etickom žití*. Bratislava : Spolok Slovenských spisovateľov, 2008. S. 351. ISBN 978-80-8061-332-7.

SMOLKOVÁ,E. 2003. *Bioetika*. [b.m.] : Infoperss, 2003. 112s. ISBN 80-85402-80-7.

SMREKOVÁ, D.- PALOVIČOVÁ, Z. 2003. *Dobro a cnosť*. Bratislava : Iris, 2003, 164s. ISBN 80-89018-15-7.

SPONEVILLE,A.C. 1999. *Malá rozprava o veľkých cnostiach*. Bratislava : Sofa, 1999, 316s. ISBN 80-85752-60-3.

SUVÁK,V. 2008. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie*. In *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava : Kalligram, 2008. ISBN 978-80-8101-103-0 (s. 42-83).

VIŠŇOVSKÝ,E. 2008. *Etika pragmatizmu*. In *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava : Kalligram, 2008. ISBN 978-80-8101-103 (s. 595-622).

ZELINA, M. 2004. *Teórie výchovy*. prvé vyd. Bratislava : Mladé letá, 2004. 231s, ISBN 80-10-00456-1.